

Essay | Helen Rossil

## **Fornyelsens processer i nutidens danske salmeproduktion: en salmeskriver-double**

Den traditionsbevidsthed som gennem det 20. århundrede kom til at hæmme ny dansk salmeskrivning, er her i det 21. blevet forvandlet til en tryk forankring som nye stemmer henter inspiration i. Nye salmer pibler frem. De to tillæg fra 2015 (*100 salmer*) og 2017 (*Kirkesangbogen*) har langt fra udtømt skabertrangen – tværtimod lader disse udgivelser til at have stimuleret kreativiteten blandt nye digtere og komponister. Der er en tilsyneladende umættelig lyst og trang til at forsyne danske kirkegængere med salmer der i et nutidigt poetisk og musikalsk sprog artikulerer vor tids tanker om livet, troen og tvivlen, og noget tyder på at kirkegængere og andre salmesangeres appetit på at synge disse nye ord og toner er lige så stor. Den danske salmetradition er i allerhøjeste grad vågnet af sin dvale.

I dette essay vil jeg først beskrive nogle af de mest iøjefaldende tendenser ved denne fornyelsesbølge og derefter fokusere på to salmeskriver-par: digteren Mirian Due og komponisten Pernille Louise Sejlund samt digteren Dy Plambeck og komponisten Marianne Søgaard. Valget falder på netop disse fire fordi de tilhører den yngste generation af salmeskrivere og repræsenterer flere fremtrædende tendenser i tidens udvikling af dansk salmetradition, og fordi jeg for nylig ved to forskellige lejligheder har hørt dem selv (parvis) præsentere deres produktion. De fire salmeskrivere er ikke valgt på grund af deres køn, men der er naturligvis en selvstændig pointe i at præsentere fire kvinder.

### **Salmetraditionen**

Man kan ikke skrive om traditioner uden en kort refleksion over den spænding som begrebet rummer. En tradition må nødvendigvis både forholde sig til det den vokser ud af og til det den vokser ind i, men den kollektive bevidsthed om denne bevægelse kan hælde mod den ene eller den anden retning. Selv om ordet tradition betyder overlevering og dermed i sig selv denotativt peger på betydningen ”proces, fornyelse og forandring” og altså må forstås fremadrettet, ser man det tit anvendt alene i den bagudrettede betydning

”sædvane,” fx i det ofte fremsatte falske modsætningspar ”tradition og fornyelse.” Hvor det fremadrettede paradigme lægger vægt på selve overleveringsprocessen, lægger det bagudrettede paradigme vægt på genstanden for denne proces. De to ting, processen og sagen selv, kan kun adskilles på et analytisk niveau. Traditionerne selv vil altid være begge dele på en gang.

I det 20. århundrede har dansk salmekultur været domineret af den bagudrettede sædvanetænkning og dermed været i konflikt med det modernismens krav om brud og fornyelse som har kendetegnet århundredet i øvrigt. Ved siden af sekulariseringen må netop denne konflikt have været en væsentlig årsag til lammelsen af salmeproduktionen. I dag er det fornyelsesparadigmet og bevidstheden om at vi befinder os i en udviklingsproces der er mest fremtrædende, sådan at der ikke blot skrives mange nye salmer, men at der også eksperimenteres med salmernes indhold, form og processer.

### **Nye salmers nye spredningsveje**

Medens en del nye salmer kanaliseres ud i kirkelivet som egentlige publikationer eller gennem platformen [www.salmer.dk](http://www.salmer.dk), lever andre en mere vild tilværelse med et mere tilfældigt spredningsmønster der afhænger af personlige kontakter så som medlemmer af menigheder, kolleger og venner. Samtidig krydses de forskellige kanaler hele tiden. Den salme der begynder sit liv som en udskrevet pdf-fil fra en indbakke eller sociale medier – eller som læses direkte fra en tablet – kan senere avancere og blive optaget på salme-hjemmesiden eller i en egentlig bogudgivelse.

En bogudgivelse er på den anden side ingen garanti for at salmen synges. Den selektering og kvasi-autorisering der ligger i at blive udgivet på et forlag, kan her i den digitale tidsalder måske ligefrem blive en hæmsko, al den stund det er nemmere at dele en pdf-fil end en bog. Det kan til og med tænkes at pdf'en opfattes som noget mere friskt og genuint fornyende end en bog og dermed har en stærkere appel til dem der interesserer sig for salmefornyelse. Det er derfor vanskeligt at vurdere hvordan de nye salmers komplekse og delvist medialiserede spredningssystem påvirker kanoniseringsprocessen frem mod en kommende ny salmebog.

At salmers spredningsprocesser følger deres egne kringlede veje, er der i og for sig ikke noget nyt i. Et velkendt ældre dansk eksempel er Brorsons salmer. En stor del af dem blev skrevet allerede i 1730'erne, men de blev først optaget i den autoriserede salmebog (*Psalmebog til Kirke- og Huus-Andagt*) i 1855 efter at være blevet sunget i lægfolks-

bevægelser i over 100 år. Det nye er den hastighed og de udvidede formidlingsformer som moderne medier tilbyder. Med sociale medier, fx Facebook-gruppen "Moderne salmer", kan man som salmedigter eller -komponist ikke blot dele sine salmer med mange interesserede (næsten 3000 medlemmer), men har også mulighed for at få kommentarer eller likes, hvilket kan være anvendeligt i den fortsatte salmeproduktion. En sådan gruppe har dermed en potentiel kollektiv vejleder-funktion. Eller som et medlem selv udtrykker det: "Der skrives og udgives så meget, så det kan være svært for hver enkelt at bevare et overblik. Derfor har vi brug for at inspirere og dele erfaringer med hinanden" (17.12.24). Og medlemmerne har vel at mærke ikke nødvendigvis andet til fælles end interessen for moderne salmer. Gruppens fællesskab bygger ikke på en fastlagt poetologisk, kompositorisk eller teologisk genredefinition, men udelukkende på en interesse for noget ikke nærmere defineret nyskabende. De moderne salmeskrivere i gruppen har således mulighed for interaktion med salmeinteresserede med blandede baggrunde og blandede opfattelser af genren. Endelig har salmeskriverne i gruppen mulighed for at dele både lyd, billede og video sammen med tekst og noder. Derigennem kan de online skabe et stemningsbåret rum der omgiver salmen og bliver en del af den samlede meddelelse.

Lyd er også uden for de sociale medier et væsentligt element i nye spredningsstrategier. Det er blevet nemt at dele lyd på medier som YouTube, SoundCloud eller, for de mere etablerede komponister, på Spotify. Fx er Janne Marks tre album med egne salmer og sange let tilgængelige for enhver med adgang til internettet. I forhold til indsyngning af nye salmer og sangpraksis i det hele taget er det ikke for meget at kalde udgivelse af indspillede nye salmer for en gamechanger. Alle de almindelige kanaler – salmebog og koralbog eller fotokopi, orgel eller klaver og kirkemusiker – ja selve kirkerummet – bliver overflødiggjort. Man behøver ikke engang synge salmerne selv, men kan nyde dem, i Marks tilfælde i velklingende gennemkomponerede arrangementer, foran højttaleren.

Dette kan opfattes både som en radikaliserings og som en slappelse af ideen med den lutherske menighedssang. På den ene side letter de lydmedierede salmer indlæringen, sådan at man kan lære en salme uden at skulle yde anden indsats end at høre den tilpas mange gange. De har således en pædagogisk værdi. Lydudgivelser af nye salmer må også forventes at nå et andet publikum end den gennemsnitlige kernemenighed. På den måde kan lydindspillede salmer der i et moderne poetisk og musikalsk sprog forkynder det kristne budskab, tænkes at have en menighedsudvidende effekt blandt grupper som ellers kan være svære at nå. På den anden side kan man spørge om disse grupper faktisk kommer til selv at *synge* disse salmer, hvilket er en helt anden kropslig erfaring end at lytte. Man må

også spørge om de faktisk bliver en del af menigheden, eller om de lydindspillede salmer snarere kommer til at indgå i en individualiseret religiøs praksis som kan foregå hvor som helst der er wi-fi, men uafhængigt af et fysisk menneskeligt fællesskab.

Uanset hvilken opfattelse man hælder til, tyder de kunstnerisk gennemarbejdede lydudgivelser på en øget bevidsthed om musikkens betydning for den religiøse erfaring man kan finde i salmegenren; en øget bevidsthed om at det guddommelige ikke kun erfares med forstanden, men frem for alt med hjertet, som musikken som bekendt taler direkte til.

### **Nye salmers æstetik**

Senest siden Thomas Laub (1852–1927, organist, komponist og kirkemusikteoretiker) har danske hymnologer, salmebogskommissioner og andre salmeinteresserede været optagede af en distinktion mellem genrerne salme og åndelig sang i en grad der har gjort den danske salmebog til en temmelig lukket fest. Hvor den poetisk-teologiske ballast fra Kingo, Brorson og Grundtvig i sig selv har sat en standard for teksternes vedkommende, sørgede Laubs kirkesangsreform fra århundredeskiftet for at heller ikke det musikalske nåleøje skulle være for stort. Med få undtagelser – jeg behøver blot at nævne Nebelongs melodi til ”Nu falmer skoven trindt om land” – som der stadig findes folk der elsker at hade, har ”det subjektive” ikke fået et ben til jorden i de autoriserede salmebøger.

Dette er markant anderledes i de moderne salmer. Der er en gennemgående tendens til at sprog og teologi tager udgangspunkt i den menneskelige erfaring, i mange tilfælde i det hverdagslige, som mødet med det hellige så vokser ud af eller allerede findes i. I mange nye salmetekster foregår således en slags tilnærmelse fra salmen til den åndelige sang. Der findes helt sikkert stadig både hymnologer og salmedigtere der er meget optagede af at opretholde et klart skel mellem på den ene side den dogmatiske og gudstjenesteegnede salme og på den anden side den personlige og mere bredt egnede åndelige sang. Men hovedtendensen går den anden vej, hvilket næppe kan være meget anderledes for dansk salmedigtning der efter en 100-årig skriveblokering endelig har fundet et troværdigt trosudtryk som reflekterer moderne liv.

En tilsvarende bevægelse ses i musikken. Der skrives stadig melodier med tydelige rødder i koral- eller visestil, men populærmusikalske træk siver langsomt ind i salmegenren. Det høres både i melodiføringen, som i mange tilfælde er rytmisk mere varieret end i den klassiske koral og fx kan have relativt lange pauser, noget man normalt undgår i fællessangsrepertoiret, og det høres i harmonikken der generelt både har en langsommere

rytme og er mere altereret, men med en lavere tonal spænding. Dette fører til et for mange mennesker mere velkendt og emotionelt eller meditativt musikalsk sprog med en rolig lydflade der har få kontraster.

En del performative træk ved de lydindspillede moderne salmer forstærker dette sprog. Janne Mark arbejder gerne sammen med den norske trompetist Arve Henriksen, hvis bløde jazzede stil understøtter Marks egen lette og luftige syngemåde som netop er mulig med mikrofon. Også Jonas H. Petersen (solo og med Hymns from Nineveh) synger med luft på stemmen og bruger ofte falset. Begge synger med en pop-intonation som almindeligvis ikke forbindes med salmepertoiret. Denne vokale stil understøtter den intimitet og følsomhed som findes i tekst og melodi og som reflekterer den personlige menneskelige erfaring.

Denne stil medfører også en varierende frasering og ornamentering som gør at ikke to vers lyder ens. Instrumentationen er også hentet fra den ikke-kirkelige sfære: varierede bandkonstellationer med bas og trommesæt som de mest stabile instrumenter. Den melodiske variation findes også i arrangementerne. Der arbejdes med intro, outro, mellemstil, soli og skiftende besætninger, enkelte salmer har endda omkvæd eller andre genkommende elementer der skaber genkendelighed og en følelse af *groove*, som må forventes at have en følelsesmæssig medrivende effekt for de fleste.

Når disse salmer omplantes til gudstjenestebrug, må de tilpasses rum, instrumentarium og øvrige opførelsespraktiske vilkår. Min egen erfaring siger at transformationen til flygel eller orgel og korunderstøttet menighedssang fungerer, men at det fungerer bedst med en kirkemusiker der forstår at overføre sangen fra et idiom til et andet. I hvilket omfang menigheden selv er opmærksom på de stilistiske kendetegn, afhænger af dens fortrolighed med stilarterne. Uden at kunne dokumentere noget, vil jeg fremføre den formodning at flertallet mere eller mindre bevidst genkender en stil som de er fortrolige med fra andre livssammenhænge, og som de derfor meningsfuldt kan overføre til kirkelig brug, hvor stilen i mødet med gudstjenesten giver mening på en ny måde. I bedste fald betyder det at tærsklen til den religiøse erfaring i salmesangen sænkes.

### **Mirian Due & Pernille Louise Sejlund og Dy Plambeck & Marianne Søgaard**

22. oktober præsenterede Mirian Due og Pernille Louise Sejlund dele af deres produktion ved arrangementet "Nye salmer" i Sankt Jakobs Kirkes sognegård i København, og 21. november inviterede Dy Plambeck og Marianne Søgaard til releasekoncert for deres album "Kom, tag min hånd" med kendte og nye sange og salmer i Brorsons Kirke, ligeledes i

København. Som baggrund for disse fire salmefornyere vil jeg først give nogle oplysninger om kønsfordelingen i dansk salmetradition.

Ud af 307 digtere der bidrager med salmetekster til *Den Danske Salmebog 2002*, er 19 kvinder, og af dem er kun fire danske. Lisbeth Smedegaard Andersen har fået hele 7 salmer optaget i salmebogen, ellers bidrager (eller oversætter eller reviderer) disse kvinder med en enkelt salme hver (en enkelt dog med to). Blandt komponister er statistikken endnu mere nedslående: 4 kvinder ud af i alt 153 komponister. Der kan være fejl i min simple optælling på [www.dendanskesalmebogonline.dk](http://www.dendanskesalmebogonline.dk), og der kan gemme sig kvinder bag de ukendte komponister. Men tendensen er ikke til at tage fejl af: kvindelig erfaring er stærkt underrepræsenteret i dansk salmetradition. I *100 salmer* er 15 ud af 43 tekstforfattere kvinder, og 5 ud af 51 komponister. I *Kirkesangbogen* er forholdet 27 ud af 123 for teksternes vedkommende og 15 ud af 113 for melodiernes. Hvis man går ind for at kvindelig erfaring også er relevant i det religiøse liv og derfor bør være tilgængelig i den religiøse praksis som salmesangen er, er der altså tale om et vist fremskridt. Det ser ud til at enten kvinderne er flyttet ind i præstegårdene, fx Lisbeth Smedegaard Andersen (og som præstehustru også Iben Krogsdal), eller at salmedigtningen er flyttet ud af dem. I den nyeste salmedigtning er det især den sidste tendens der gør sig gældende.

De to ovenfor beskrevne salmedigter-makkerpar er begge professionelle og højt uddannede på hver deres områder: De to komponister fra et konservatorium og de to digtere fra forfatterskolen. Mirian Due og Marianne Søgaard er desuden universitetsuddannede. Jeg oplevede dem ved to forskellige typer arrangement: en sognegårdsaften og en releasekoncert. Hvor Mirian Due og Pernille Louise Sejlund var sagligt afdæmpede på en tirsdag aften, gav Dy Plambeck og Marianne Søgaard den gas i pink og orange pailletter, flankerede af et mindre band. På hver sin måde fremstod de to par både stærke og overbevisende.

Ud over deres køn og deres professionalisme har de to salmeskriver-par dog mange fælles træk. For det første fremhævede begge par det kreative samspil. Ude er geniet der i præstegårdens ensomhed frembringer sine salmetekster som andre genier siden sætter melodi *til*. Inde er enheden af ord og toner der bliver til når forfatter og komponist enten i skabelsesprocessen sender det fælles produkt frem og tilbage mellem sig, eller sidder sammen og arbejder.

Et andet fælles træk er en stor respekt for traditionen, men også en vilje til at forny den. Begge par talte om deres kunstneriske baggrund, ud fra hvilken de har fundet vej ind i

salmegenren. De er altså gået end en anden vej end de "børn af huset", som Laub kaldte det, der omsætter Bibelhistorie og dogmer i ord og toner. Begge par kredser i deres arbejde om både skellet og mødet mellem det religiøse og det hverdagslige. Mirian Due er meget bevidst om arven fra bl.a. Aastrup og Ole Sarvig som hun nævner som to eksempler på digtere der bevæger sig i landskabet mellem digt og salme. "Du gav mig, o Herre, en lod af din jord" nævnes som et eksempel på en salme der forener naturen og det religiøse, medens Sarvig er en digter hvis "tekstunivers netop står mellem digt og salme."

Samtidig med at Mirian Due arbejder med at lade digt møde salme, er hun meget opmærksom på de dogmatiske krav der stilles når det handler om sakramenterne. I første strofe af sin dåbssalme skriver hun for eksempel:

Vandet hældtes på din pande;  
vandet, som vi får af en Gud, der elsker;  
hældtes op i fad af præsten,  
rørte blidt dit hoved, løb ned ad dit hår.

Her forenes en næsten naiv skildring af dåbsbegivenheden, der er henvendt til det døbte barn selv, med en tematisering af dåben som en gave fra Gud. Sproget er på en gang enkelt og meget kompakt. Det er faktisk kun præpositionerne der ikke er stærkt betydningsladede. Pernille Louise Sejlunds melodi ser ved første øjekast avanceret ud, da den hele tiden skifter taktart mellem 2/4 og 3/4. Melodien er syllabisk og går i enkle faldende bevægelser, den er primært holdt i dur, og de skiftende taktarter viser sig at følge sprogets rytme, hvilket gør melodien meget let at synge. Også i musikken finder man altså et møde mellem det enkle og det komplekse, mellem børnesang og teologi.

Dåbssalmen er det eneste eksempel på en mere dogmatisk tankegang. I de øvrige eksempler der præsenteres denne aften, er det i stedet bevægelsen fra "at skrive frit" til "fællessangshåndværket" der fremhæves som noget makkerparret har været opmærksom på i arbejdet. Man kunne næsten få det indtryk at der lægges større vægt på selve salmesangen som religiøs handling end på det tekstlige indhold i denne handling. Men så stammer begge også fra miljøer med stærke sangtraditioner.

Inden aftenen slutter, læser Mirian Due op af sin digtsamling *Inden vi går ind i livet på jorden* for at vise hvordan arbejdet med salmegenren har smittet af på hendes øvrige digtning. I denne digtsamling er hun inspireret af bønnens form.

Dy Plambeck og Marianna Søgaard spiller på koncerten ikke hele deres album, men det er nemt at finde. Det har kun to egentlige salmer, "Salig er den" og "Hold håbet op", men resten

af albummet berører store temaer som sorg, skilsmisse, fred og kærlighed samt andre facetter af det moderne liv. Albummet rummer også den grundlovssang der i sommer vandt en konkurrence, "Dér hvor du har hjemme." Sangene leger med en kombination af de eksistentielle temaer med en hverdagsnær realisme der kommer til udtryk i ord som "flyttemand", "kælder" eller "eksmand". Fordi salmerne er lagt ind mellem disse sange, kommer det religiøse perspektiv også til at gå i dialog med de øvrige sange, sådan at det ikke blot er hverdagsrealismen der præger salmerne, men også sangene der i lyset af salmerne får en anden dybde og visse steder en mulig religiøs fortolkning. Man fornemmer samme effekt som når bønnen smitter af på Mirian Dues digtning. Flere melodier er ganske komplekse, og arrangementerne ligeså. På releasekoncerten synger publikum dog godt med på "Hold håbet op", "Dér hvor du har hjemme" og "Skybrud".

Disse fire salmefornyere er professionelle digtere og musikere der har kastet deres kærlighed på salmegenren og ikke bare skrevet salmer som kirkegængere og andre kan glæde sig over at kunne synge, men også taget salmegenren til sig på en måde så den præger deres kunst i øvrigt. De eksperimenterer med og udfordrer genregrænserne, både poetisk og musikalsk, og de skaber en vekselvirkning mellem salmer og andre digte eller sange, sådan at ikke blot den menneskelige hverdagserfaring kommer ind i salmerne, men at også omvendt salmernes religiøse forståelseshorisont smitter af på deres skabende arbejde i sin helhed. Det må betragtes som noget af et vendepunkt for sekulariseringens mærke på dansk litteratur og musik.

Disse salmefornyere baner dermed nye veje for salmetraditionen, ligesom de forhåbentlig bliver rollemodeller for andre moderne salmeskrivere, ikke mindst kvinderne blandt dem. De er dermed fine repræsentanter, men de er ikke alene i deres rolle som nyskabere og udviklere af en ny traditionsbevidsthed. En traditionsbevidsthed der ikke hæmmer, men inspirerer til endnu flere nye salmer.